

Politisk økonomi og økonomisk politik: Replik til Peter Birch Sørensen

Lokale svar på globale kriser – om byer og kommuners arbejde med grøn omstilling

Det glæder os at læse de grundige kommentarer til vores bog, Har alting en pris?,¹ som Peter Birch Sørensen (PBS) fremlægger i Økonomi & Politik, no. 1, 2025.² Ikke mindst har det glædet os, at Birch Sø-

rensen, på trods af mange indvendinger, slutter sin kommentar med at anbefale fagfæller at læse bogen. Hvis de følger hans råd, har vi dermed fået opfyldt et vigtigt formål.

FINN COLLIN

Professor emeritus,
Københavns Universitet,
adjungeret professor,
Aalborg Universitet
København,
collin@ikp.aau.dk

DAVID BUDTZ PEDERSEN

Professor,
Aalborg Universitet
København,
davidp@ikp.aau.dk

Vores bog er ikke en analyse og kritik af, hvad der sker på den økonomiske videnskabs forskningsfront, eller en kortlægning af, hvad der forskes i på universiteternes økonomiske institutter. Den er derimod en analyse af symbiosen imellem en dominerende økonomisk skole og det politiske system, i Danmark så vel som mange andre højtudviklede industrilande

I indledningen af vores bog *Har alting en pris?* (2024) præsenterer vi vores ærinde som følger: “Vores bog er ikke en analyse og kritik af, hvad der sker på den økonomiske videnskabs forskningsfront, eller en bred kortlægning af, hvad der forskes i på universiteternes økonomiske institutter. Den er derimod en analyse af symbiosen imellem en dominerende økonomisk skole og det politiske system, i Danmark så vel som mange andre højtudviklede industrilande”. Vi fokuserer på Danmark, men dansk økonomi er tæt sammenvævet med udviklinger i den globale økonomi og kan ikke isoleres derfra. Vi beskriver et eksempel på denne sammenhæng i et afsnit med titlen “Globaliseringen af den internationale økonomi” (s. 126-130). Vi uddyber nedenfor.

PBS citerer vores formålserklæring i indledningen til sine kommentarer. Ikke desto mindre består meget af hans kritik i at påpege, at der findes økonomiske skoler, der ikke rammes af vores kritik. Og endda nogle, der deler kritikken. Det er vi ganske klar over, men vores påstand er, at disse alternative økonomiske teorier har spillet en langt mindre rolle i den økonomiske politik i de seneste årtier. Birch Sørensen antyder, at bogens undertitel om “den økonomiske videnskabs grænser” understøtter hans fortolkning af bogens sigte. Men det er forkert. Vi forstår ved “videnskab” ikke blot en abstrakt sum af teorier og forskningsresultater, som rummes i fagets bøger og artikler, men også en profession og en samfundsmæssig institution. I bogen anlægger vi således et *videnskabssociologisk* perspektiv på den økonomiske videnskab, som vi tyde-

ligt beskriver. Et sådant perspektiv er en selvfølge, når man betragter andre samfundsmæssigt centrale videnskaber, som f.eks. den medicinske, hvor det ikke blot drejer sig om et korpus af teoretiske og eksperimentelle forskningsresultater, men om lægers rolle i sundhedssystemet, om udvikling og ibrugtagning af lægemidler eller om prioriteringen af forskningsmidler, som sker i et samspil mellem videnskabens fremskridt, politikernes ønsker osv. Vores bog er et forsøg på at foretage en tilsvarende analyse af den økonomiske videnskab og profession i samfundet.

Ovenfor talte vi om en “sympiotisk” forbindelse imellem en bestemt økonomisk skole og det politiske system. Vi beskriver hermed et felt, som tidligere finansminister Bjarne Corydon har kaldt “Bermuda-trekanten mellem viden, magt og interesser” i den økonomiske politik.³ “Viden” repræsenteres i denne sammenhæng af den økonomiske videnskab, “magten” er det demokratiske, parlamentariske system, mens “interesser” er de kræfter, der styrer den politiske beslutningsproces i bestemte retninger – inklusive de kræfter, der er på spil i den økonomiske videnskab selv. De tre parter hiver i hvert deres hjørne af trekanten, og resultatet er en dynamik, som ifølge Corydon er lige så udfordrende at navigere i som det berygtede farvand i Caribien.

Henvisningen til Corydons artikel fra Samfundsøkonomen peger på en anden skævhed i PBS’ læsning af vores tekst, nemlig at vi tillægger økonomerne en dominans over politikerne, en evne til at besnakke dem til at forfølge bestemte dagsordener. Corydons metafor udtrykker derimod en ligebyrdighed imellem politikere og økonomer i denne proces (med ”kræfter” som en tredje spiller). Det er derfor upræcist, når PBS skriver, at “[m]ålsætningen om økonomisk vækst er altså [ifølge FC og DBP] noget, som neoklassiske økonomer har påduttet det politiske system i de seneste årtier” (s. 123), og at det er et resultat af “neoklassisk propaganda” (s. 124). Det mener vi ikke, og det skriver vi ikke. I samme forbindelse citerer vi i vores bog Corydons bemærkning om, at forholdet imellem økonomer og politikere udgør en “dialektik”, dvs. en jævnbyrdig udveksling imellem de to parter:

“Kun de allermest naive eksperter er helt blinde overfor, at de bliver aktører i et spil, hvor deres viden og indsigt går i en nærmest kemisk forbindelse med magt og interesser. De mest kyniske anlægger derimod en fuldblodspolitisk tilgang, hvor ekspertrollen bruges som entrébillet til at søge magt og indflydelse på lige fod med andre politiske spillere” (Har alting en pris?, s. 94).

“Samspillet mellem økonomer, nøglepolitikere og embedsmænd (særligt i Finansministeriet) er præget af gensidigt forstærkende mekanismer, udviklet over en længere periode – med rod i fundamentale samfundsforhold” (Ibid., s. 96).

Naturligvis giver vi politikerne det største ansvar for den førte økonomiske politik, og vi beskylder ikke økonomerne for at have påduttet dem målsætninger, som de ellers ikke ville forfølge. Som det fremgår, tillægger vi Bjarne Corydon en stor betydning som hovedvidne til disse processer. Og det ville – som PBS antyder – nok have gavnet bogen med en stærkere dokumentation af hans påstande ved gennemgang af relevante papirer om den økonomiske politikudvikling. Men vi mener, at Corydons analyse kan tillægges stor vægt: Han var en magtfuld finansminister centralt placeret i regeringen med stort kendskab til Finansministeriets maskinrum. Tilmed er han i kraft af sin politologiske baggrund rustet til at analysere forholdet mellem magt og viden. Og der er ingen, der har påstået, at den politik, han gennemførte, var påduttet ham af andre.

Den anden pointe, vi understreger i bogens forord, følger af den første. Bogen er ikke en kritik af økonomiske teori i dens fulde bredde og på dens aktuelle forskningsstade, men netop de dele deraf, der indgår i den nævnte ”symbiose“ med politiske beslutningstagere. Derfor rammer PBS ved siden af, når han løbende påpeger, ganske korrekt, at der jo findes økonomer, der mener noget andet end de økonomiske politikker, vi kritiserer. Det er vi ganske på det rene med, men vores pointe er, at det ikke desto mindre er et langt snævrere udvalg af økonomisk teori, der anvendes. Eksistensen af sådanne ikke-implementerede alternativer understøtter snarere end undergraver vores pointe om den snævre kontakt imellem politikere og økonomer af en bestemt observans.

Nogle konkrete eksempler på Birch Sørensens kritik

Lad os nu se på et par konkrete punkter, hvor PBS fejllæser ærindet i bogen. Som nævnt påstår vi ikke, at målsætningen om økonomisk vækst er blevet påduttet politikere af neoklassiske økonomer. Vi er enige med PBS, når han skriver, at ”globaliseringen og den deraf følgende stigende internationale konkurrence har været en væsentlig årsag til, at økonomiske overvejelser og hensyn har fået stigende vægt i den førte politik”, og dette gælder utvivlsomt også den stærke prioritering af økonomisk vækst. Denne udvikling beskriver vi selv detaljeret i kap. 6 og kap. 7 af vores bog. Her gør vi rede for, hvordan den senere tids danske vækstpolitik var en tilpasning til internationale politisk-økonomiske udviklinger, hvor global frihandel blev etableret som et vigtigt princip.

I disse internationale udviklinger finder vi imidlertid netop et klart eksempel på den symbiose imellem politiske programmer og økonomisk teori, som er denne bogs emne. Den tætte forbindelse imellem de to er selvfølgelig ikke enestående for Danmark, og syntesen imellem neoklassisk teori og liberalistisk politik var i en periode dominerende i flere vestlige lande. Globaliseringen var især drevet frem af den (neoklassiske) teori om fordelene ved frihandel.

PBS antyder modsætningsvis, at omstillingen til global frihandel ikke skyldtes økonomiske teori, men snarere teknologiske faktorer, såsom udviklingen af

informationsteknologi. Men globaliseringsbølgen startede allerede i slutningen af 1980'erne, hvor informationsteknologien endnu kun var i sin vorden. I stedet blev global frihandel af politikere som Ronald Reagan og Margaret Thatcher lanceret som et redskab til nedbrydning af den politisk-økonomiske tvedeling af verden, som havde hersket under Den Kolde Krig, men som nu kunne opløses efter Østblokkens svækkelse og Sovjetunionens endelige kollaps. Den nye orden blev, som vi beskriver i bogen, formelt stadfæstet i 1990 i *The Washington Consensus*, som bl.a. fastsatte, at lån fra Den Internationale Valutafond (IMF) kun kan ydes på betingelse af udbredt deregulering af kapitalmarkeder, kapitalbevægelser og handel samt privatisering og veldefinerede ejendomsrettigheder. Den globale frihandelspolitik blev cementeret af Bill Clinton, der begrundede omstillingen af USAs økonomiske politik som en nødvendig tilpasning til den globale konkurrence. Dette kan umiddelbart se ud som et cirkelargument, hvor økonomiens globalisering begrundes med økonomiens globalisering. Det udtrykker dog snarere symbiosen imellem en bestemt økonomisk teori og en politisk-ideologisk dagsorden, som gensidigt støtter hinanden. Foreningen af neoklassisk økonomi og liberalistisk politik antoges af mange at udgøre en så stærk global kraft, at den ville skubbe alle klodens nationer ind på den samme vej, jf. Francis Fukuyamas bog *The End of History and the Last Man*.⁴

Tilpasningen til den indvarslede globale konkurrence medførte i Danmark dybtgående reformer på mange institutionelle niveauer. De blev af politologen Ove Kaj Pedersens sammenfattet under betegnelsen "konkurrencestaten". Det er her målet om økonomisk vækst kommer ind. Det blev set som en betingelse for, at Danmark ikke skulle blive agterudsejlet i den konstant "vækstende" globale økonomi.

Blandt de talrige reformer til fremme af den økonomiske vækst var også tilpasninger af de videregående uddannelser. "Vækst" indføres ved universitetsloven af 2003 i universiteternes formålsparagraf og findes stadig i den gældende universitetslov. Videregående studier omlægges ud fra hensynet til produktivitet, der bliver lagt vægt på markedsorientering og praktik, og der oprettes særlige erhvervsrettede uddannelser og uddannelsesforløb. Forskningsfinansieringen blev omstillet i retning af øgede eksterne bidrag fra erhvervslivet, hvilket skulle dirigere forskningen henimod emner, der var relevante for erhvervslivet. Folkeskolen blev omstillet fra at skulle skabe selvstændige og demokratisk sindede borgere til at forsyne eleverne med *kompetencer*, som ville være nyttige på arbejdsmarkedet.

Endelig blev en folkekær helligdag inddraget for at sikre flere arbejdstimer i den danske økonomi og dermed forøget BNP. Om dette skriver PBS, at det ikke kan lægges neoklassisk tankegang til last, idet denne jo meget vel kan anerkende velfærdsværdien af fritid (som ved en helligdag). Blot kan den i en konkret situation vurdere, at en befolkning faktisk gerne vil bytte en fridag ud med en højere arbejdsindtægt. Hertil er kun at sige, at hvis SVM-regeringen og dens økonomer ræsonnerede på denne måde, tog de fejl. Afskaffelsen

af store bededag mødte stor folkelig modstand og betragtes som en af den siddende regerings klareste fejlskud (i en analyse fra Tænketanken Kraka vurderes det, at afskaffelsen har haft en virkning på blot 20 procent af en arbejdsdag, da danskerne i stigende grad er optaget af fritid frem for arbejdstid). Man kan mistænke, at antagelsen vedrørende danskernes prioriteringer var baseret på en udtalt præmis om, at mennesker handler for at optimere en rent pengemæssig nyttefunktion. Alternativt kunne den være baseret på den holdning, at fremskaffelsen af et større arbejdsudbud under alle omstændigheder vejede tungere end evt. folkelig modstand.

New Public Management

Med hensyn til vores kritik af New Public Management (NPM) overser PBS, at kritikken er rettet imod den måde, hvorpå NPM konkret blev implementeret, ikke imod det teoretiske spillerum i NPM og i den bagvedliggende generelle økonomiske teori, den såkaldte principal-agent-teori. Det er utvivlsomt rigtigt, som PBS anfører, at NPM er forenelig med, at akademisk ansattes "normer, pligtfølelse og idealisme" anerkendes som motivationsfaktor. Men vi, der som universitetsansatte har været udsat for NPM's udrulning på de højere læreanstalter, oplevede den klart som en underkendelse af motiver som faglig interesse, akademisk ambition, og loyalitet over for den videnskabelige institution. I stedet blev resultataflønning betragtet som den vigtigste motivationsfaktor. PBS skriver herom (s. 127):

"Denne kritik beror på en snæver tolkning af principal-agent-teori. Den ovenfor skitserede principal-agent-model kan f.eks. let udvides til at tage højde for, at brugen af bonusaflønning kan risikere at demotivere agenten, fordi han opfatter brugen af det økonomiske incitament som udtryk for, at principalen ikke har tillid til, at han vil gøre sit arbejde så godt som muligt. Hvis denne demotivationseffekt er tilstrækkeligt stor, tilsiger principal-agent-teori, at man slet ikke skal bruge bonusaflønning."

Ja, ganske rigtigt *kan* (sic!) principal-agent-modellen *let udvides* (sic!) til at tage højde for sådanne demotivationseffekter. Problemet er blot, at NPM i Danmark og internationalt blev udrullet på basis af en snæver opfattelse af menneskelig motivation som et spørgsmål om økonomisk optimering. Når performancebaserede belønningsmodeller indsættes som styringsparadigme stort set overalt i den offentlige sektor, erstatter økonomistyring og økonomiske incitamenter andre typer af adfærd og faglig ledelse.⁵ På universiteterne, for eksempel, førte NPM-reformerne til, at der indførtes et præciseret målesystem for publikationer (den såkaldte Bibliometriske Forskningsindikator), hvor forskere kunne hente point hjem på et simuleret marked og konkurrere med hinanden om at få del i de knappe ressourcer. Indikatoren havde som effekt en optimering af den økonomiske adfærd, idet forskere landet over begyndte at publicere mere – og mere internationalt – som det var intentionen i modellen. Men modellen var ikke fagligt baseret på hensyn til forskningens

frugtbarhed, originalitet, relevans eller brugskontekst. For eksempel førte indikatoren til, at flere danske tidsskrifter måtte lukke, fordi dansk ikke længere kunne prioriteres af forskere, der nu skulle operere på et internationalt marked for publikationer. Læg dertil, at Den Bibliometriske Forskningsindikator led af de svagheder, som gælder for alle "proxy"-målestokke: Den målte ikke på den dimension, som det egentlig drejer sig om at fremme, såsom forskningens originalitet og frugtbarhed, men på en lettere målbar størrelse, nemlig antallet af internationale publikationer. Konsekvensen er velkendt fra organisationsteorien: Forskerne vil bestræbe sig på at tilfredsstille proxy-målestokken fremfor det, den var indført til at måle, altså forskningskvalitet. Kvalitet erstattes af kvantitet, dvs. antallet af internationale forskningsartikler. Ifølge flere analyser ledte det i Danmark til en overproduktion af artikler med insignifikante og deskriptive fund.⁶

Den Bibliometriske Forskningsindikator blev afskaffet i 2022. Men dette skete ikke ud fra en teoretisk erkendelse af, at faglig stolthed og arbejdsglæde er en lige så væsentlig motivationsfaktor for akademikere som performancebaseret belønning og udsigten til forfremmelser. Afskaffelsen skete, fordi Finansministeriet ikke kunne korrelere den voksende mængde internationale tidsskrift-artikler med vækst i Danmark: Kort sagt var det økonomiske rationale for modellen ikke til stede. Og forskere bør i tillæg til at publicere i stigende grad efter regeringens intentioner udtage patenter, skabe virksomhed og fremme iværksætteri med mere direkte økonomiske effekter. (Rygtet vil vide, at en ny performancemodel, som netop måler iværksætteri og økonomisk bidrag, er på vej på danske universiteter under SVM-regeringen). Kort sagt skete justeringen af NPM ikke af interne forskningsfaglige grunde men snarere i en erkendelse af, at det opstillede simulerede marked ikke gav de nødvendige effekter på det reelle marked. For denne betragtning fortsætter økonomiseringen af de videregående uddannelser og universiteter men nu ud fra en mere eksplicit udbudsøkonomisk model, end NPM-redskaberne lagde op til.

Om klimakøkonomi

En tilsvarende misfortolkning præger PBS' behandling af vores kritik af klimakøkonomien, der ifølge ham er det mest provokerende i bogen. Her kritiserer han os for at fokusere for stærkt på William Nordhaus' modeller. Han påpeger blandt andet, at Nordhaus i sin indstilling til Nobelprisen i økonomi blev rost for sine teoretiske innovationer, mens der blev taget forbehold med hensyn til hans konkrete implementering af modellen og med hensyn til de anbefalinger, han udledte deraf. Sondringen er ganske rigtigt vigtig, og vi burde have gjort den klarere i vores fremstilling. Nordhaus' teoretiske indsats var at kombinere klimavidenskabelige forudsigelser med økonomiske konsekvensberegninger i en cost-benefit-funktion. PBS påpeger korrekt, at Nordhaus har mange kritikere, også blandt økonomer, og at der bl.a. er meget mere opmærksomhed på farerne ved "tipping points". Men disse modeller er stadigvæk fundamentalt cost-benefit-analyser, blot justeres der på tallene i forhold til Nordhaus'

model. Det gælder f.eks. Nicholas Sterns meget omtalte kritik, som vedrører diskonteringssatsen for skadeomkostningerne ved klimaændringer.⁷ Vores grundlæggende kritik er derfor, at det stadigvæk er cost-benefit-analyser, der dominerer den faktiske klimapolitik, blot anvendes der mere realistiske analyser af klimaudviklingen og de deraf følgende økonomiske tab end Nordhaus' model.

I bogen anbefaler vi i stedet et forsigtighedsprincip, der går ud på at vælge den klimapolitiske strategi, der undgår det værste af de foreliggende alternativer – som er drastisk og irreversibel klimaforandring. Det er vi selvfølgelig heller ikke de første eller eneste, der gør. Og PBS henviser til økonomers bidrag i samme retning. Han påpeger også, ligesom vi, at Paris-aftalen kan fortolkes som baseret på dette princip. Men her kommer problemet: Der er blandt klimaforskere ved at opstå en erkendelse af, at Paris-processens grænseværdi på 1,5 grader celcius antagelig ikke længere er opnåelig. Derfor må grænseværdien justeres, og her er der en tendens i retning af at fastlægge den nye værdi i lyset af økonomiske optimeringsovervejelser. PBS' referencer til den igangværende debat blandt klimaøkonomer illustrerer netop dette.

Dette er en glidebane, der let kan lede tilbage til en ren cost-benefit-tilgang. Der er en konstant fristelse til at anvende cost-benefit-modellerne: Hvorfor affinde sig med den lavere vækst der kan være en følge af forsigtighedsprincippet, hvis visse data tyder på, at der kan opnås større vækst og mere velfærd ved at tolerere højere temperaturer? Hvorfor ikke afvente yderligere data, som kan afklare denne mulighed? Det er vel selve essensen af rationel beslutning at vælge det udfald, der giver den største velfærd, efter at omkostningerne ved at realisere det er trukket fra? Der eksisterer en omfattende international litteratur der anbefaler en sådan cost-benefit-tilgang, og som fremlægger detaljerede opskrifter på, hvordan den kan implementeres. En rapport fra tænketanken CEPOS giver en metaanalyse af den nyere og nyeste cost-benefit-orienterede klimaøkonomiske litteratur.⁸ Rapporten munder ikke overraskende ud i en anbefaling af, at Paris-aftalens grænseværdi opjusteres til det økonomiske optimale, som angiveligt er 2,6 grader celcius. PBS påpeger selv muligheden af at justere klimapolitikken i takt med, at det "hen ad vejen" (*sic!*) bliver afklaret, hvor klimafølsom økonomien faktisk er. Det drejer sig om at minimere "det tab for samfundet, der fremkommer, hvis det viser sig, at man har baseret sin politik på et forkert skøn for klimafølsomheden" (s. 133). Dette er en klassisk cost-benefit-model, blot mere åben for justeringer i lyset af stadige bedre videnskabelige estimater.

Problemet med denne strategi blev blandt andet påpeget af økonomen Herbert Simon i hans såkaldte satisficing-model for beslutning under usikkerhed, af hvilken forsigtighedsprincippet er et specialtilfælde: Usikkerheden kan muligvis erstattes af præcise sandsynlighedsværdier, når flere data foreligger. Men ligesom andre goder har data en aftagende grænsenytt, og der er ingen garanti for, at flere data vil give bedre beslutninger, målt ud fra et cost-benefit-synspunkt, eftersom indsamling og behandling af data i sig selv er en

omkostningsfuld aktivitet. I klimaspørgsmålet er der tilmed den alvorlige fare, at den essentielt uafsluttelige proces med at indhente stadig præcisere data til opdatering af sådanne “dynamiske” modeller kan bringe os hinsides det punkt, hvor effektiv klimahandling er mulig. For ganske vist ligger potentielle “tipping points”, hvor klimaet undergår dramatiske og pludselige forandringer, et godt stykke ude i fremtiden, også efter de fleste klimaforskeres opfattelse. Men uheldigvis kan klimapolitiske beslutninger taget i dag påvirke sandsynlighederne af sådanne fremtidige hændelser. De udgør så at sige “points of no return” i forhold til visse klimatiske processer, der i fremtiden kan lede til radikale klimaskift. I stedet må den nye grænseværdi, ligesom den gældende, fastlægges ud fra hensynet til at undgå det værst mulige udfald. Forsigtighedsprincippet må derfor anlægges her.

Om prissættelsen af menneskeliv

Nu til det andet hovedemne i vores bog, nemlig fastsættelsen af en prisværdi for et menneskeliv. I Danmark er en sådan blevet udmeldt af Finansministeriet på basis af en spørgeskemaundersøgelse. Vi påpeger i bogen, at udregningen i kraft af en fejl i sit metodedesign måler noget andet end intenderet, hvilket var danskernes prissættelse af et menneskeliv, altså et anonymt og abstrakt liv, eller i det mindste et anonymt og abstrakt *dansk* menneskeliv. I stedet viser beregningen, hvad danskere er villige til at betale for en kollektiv, skattebetalt forbedring af vekselsystemet i deres lokalsamfund, som vil give dem selv og lokalsamfundets øvrige medlemmerne en bestemt nedsat risiko for at miste livet ved en trafikulykke. Den angivne betaling for en lille procentvis sikkerhedsforbedring ganges op, så den viser udgiften til at redde et “helt” menneskeliv i lokalsamfundet. Værdien blev 32 millioner kroner, senere pristalsreguleret.

Birch Sørensen rammer derfor forbi, når han hævder, at vi ønsker at se bort fra de økonomiske konsekvenser af at redde menneskeliv:

De kan og skal inddrages i spørgsmålet om dimensioneringen af vores sundhedsvæsen. Imidlertid gør Finansministeriets prissættelse af menneskeliv ringe gavn i denne sammenhæng

Som PBS gør opmærksom på, svarer den skitserede hypotetiske situation i princippet til den, som alle vi danskere befinder os i, og for så vidt er målingen relevant – på trods af sin designfejl: Vi har i Danmark et offentligt sundhedssystem, som omfatter os alle. Vi betaler det over skatten, og det er den vigtigste institution for bevarelsen af danskernes liv. I vores bog tilslutter vi os, at et sådant system selvfølgelig må inddrage spørgsmålet om den højeste pris, sundhedsvæsenet skal betale for at redde et enkelt menneskeliv. (Ældre læsere vil kunne huske, at spørgsmålet blev aktualiseret i begyndelsen af 1980'erne, i forbindelse med hospitalernes overvejelser over indkøb af en meget dyr medicin til behandling af en lille gruppe blødere. Det udløste en meget hidsig

diskussion om konkrete priser med en intens pressedækning). Birch Sørensen rammer derfor forbi, når han hævder, at vi ønsker at se bort fra de økonomiske konsekvenser af at redde menneskeliv: De kan og skal inddrages i spørgsmålet om dimensioneringen af vores sundhedsvæsen.

Imidlertid gør Finansministeriets prissættelse af menneskeliv ringe gavn i denne sammenhæng. Der er store ideologiske uenigheder i den danske befolkning om, hvad der er den rimelige størrelse af det offentlige sundhedsvæsen, og de kan ikke elimineres ved at udmelde en "objektiv" pris på et (dansk) menneskeliv. Højre side af det politiske spektrum mener, at skattetrykket i vores land allerede er for tungt, og at det bl.a. bør lettes ved at offentlige sundhedsydelser i væsentlig grad erstattes af private forsikringsordninger, hvor enhver kan vælge, hvad han eller hun vil betale for at beskytte sit liv. Mennesker sætter ganske rigtigt uhyre stor pris på deres eget liv, men ifølge denne ideologi må de netop derfor selv tage ansvar for det, f.eks. ved at anskaffe sig en ekstra forsikring. Mennesker har desuden en moralsk pligt til at beskytte deres nærmestes liv, hvilket også kan ske igennem en forsikringsordning. Derimod har de ikke pligt til at beskytte helt fremmedes liv i samme grad. Venstre side af spektret peger herimod på, at samfundets dårligst stillede ikke har mulighed for at anskaffe en dyr privat forsikring. Ud fra princippet om ligestilling af alt menneskeliv anbefaler de derfor en større offentlig indsats, gerne finansieret igennem skatteforhøjelser.

Dette er etiske og ideologiske spørgsmål, som ikke kan afgøres ved at udmelde en kontekstløs, "objektiv" pris for et menneskeliv som alle så blot må rette sig efter. Der er fundamentale værdikonflikter på spil, udover hensynet til menneskeliv også værdier som lighed, personlig ansvarlighed, modvilje imod statsligt formynderi, forsvar for ejendomsretten imod overdreven beskatning, og flere andre. Hvis samfundets afvejning af disse værdier skal rationaliseres efter en økonomisk målestok, må argumentet for prissættelse af menneskeliv også gælde her: Der må m.a.o. også sættes en pengepris på hver af disse værdier – altså værdien af at mennesker tager ansvar for sig selv, værdien af at de tager ansvar for deres familie og nære pårørende, værdien af lighed mht. muligheden for at bevare livet, værdien af respekt for ejendomsretten til egen arbejdsindtægt osv. Der forestår en enorm måleopgave, hvis hver af disse skal prissættes, og der skal stilles meget detaljerede – og temmelig ubehagelige – spørgsmål, der berører mange af de fundamentale politiske uenigheder i den danske befolkning. Der er f.eks. en forskel på adskillige år i gennemsnitlig levealder imellem samfundets bedst og dårligst stillede. Forholdet forklares som regel ved forskelle i "livsstil", dvs. især forbruget af spiritus og tobak, usunde fødevarer, og mængden af motion. Disse forskelle kunne antagelig formindskes ved et radikalt oplysningsarbejde, startende med mennesker i en ung alder. Men en sådan kampagne vil være uhyre bekostelig, hvis den skal være effektiv. Man kan forvente, at der vil være store forskelle i danskernes vilighed til at skattefinansiere et sådant initiativ hen over det politiske spektrum – især hvis projektet vil kræve en stor skatteforhøjelse. Holdningen i højre side af spektret vil være, at valg af "livsstil" er et personligt ansvar, evt. delt med

den nære familie, og at det offentlige ikke skal blande sig i sagen. Spørgsmålet kompliceres yderligere af, at der også er store forskelle i levelængde imellem mænd og kvinder, imellem danskere i forskellige beboelsesområder osv., og holdningen til at eliminere eller begrænse disse forskelle måtte også inddrages i spørgeskemaundersøgelserne. Dette nødvendiggør yderst komplicerede, multidimensionale meningsmålinger af befolkningens betalingsvillighed for ændringer af disse forhold, hvis en strikt økonomisk optimering skal opnås.

PBS skriver: "Økonomerne anerkender, at der næsten altid vil være særlige forhold i forbindelse med det enkelte projekt, som ikke indgår i cost-benefit-analysen, fordi de ikke kan værdisættes på betryggende vis, og som kan berettige, at man ikke altid prioriterer de projekter, der ifølge analysen giver det højeste samfundsøkonomiske afkast" (s.130). I beregningen af "det højeste samfundsøkonomiske afkast" indgår, ifølge den økonomiske kalkule, værdien af menneskeliv. Denne formulering forudsætter, at værdien af menneskeliv kan måles på "betryggende vis", mens det samme ikke gælder for diverse andre faktorer der påvirker de cost-benefit-modeller, som inkluderer tab af menneskeliv. Faktisk kunne vi omformulere vores standpunkt på samme elegante måde: Værdien af menneskeliv kan ikke måles "på betryggende vis" ved spørgeskemaundersøgelser, fordi respondenternes svar vil være påvirket af utallige faktorer der heller ikke kan "værdisættes på betryggende vis" – nemlig alle de ovennævnte ideologiske holdninger. Vi ser ingen gode grunde til at skelne skarpt imellem de involverede faktorer, altså at betragte værdien af menneskeliv som målbar, mens de øvrige faktorer blot er "støj" på denne måling.

På trods af alle de omtalte værdikonflikter håndteres disse problemstillinger jo faktisk af vores demokratiske politiske system i Danmark. Det skyldes, at vores situation jo heldigvis ikke er den, at vi pludselig skal sætte en pengepris på menneskeliv og alle de andre ikke-markedsførte goder – ligesom Adam og Eva der i al hast skulle sætte navne på de navnløse dyr. Der ligger allerede en implicit valuering af menneskeliv og de andre goder i alle skattebetalte offentlige politikker der påvirker sandsynlighederne for tab af menneskeliv – det vil jo sige samtlige offentlige politikker! Derfor drejer den politiske proces sig om eventuelle *ændringer* i denne politiske praksis, motiveret af forskellige politiske holdninger, ikke om at prissætte menneskeliv fra bunden af. Der er tale om justeringer i forhold til en *status quo*, som er anerkendt af et bredt flertal i den danske befolkning. Dette letter opgaven – men det gælder stadig, at det økonomiske ideal om konsistens i afvejningen af disse konkurrerende værdier på tværs af alle samfundssfærer, vil kræve en indsats af uhyre komplekse, multi-dimensionelle meningsmålinger i den danske befolkning.

Der er et yderligere problem ved prissættelsen af menneskeliv, når den ansues i global sammenhæng, som det må forudsættes i generelle klimaøkonomiske modeller af cost-benefit-typen: Den nævnte metode til prissættelse har faktisk været anvendt i en række lande, og den giver ikke overraskende radikalt forskellige værdier for menneskeliv, afhængigt af den økonomiske status for de pågældende lande og deres borgere. Velhavende mennesker er indly-

sende nok parate til at spendere flere penge end fattige på at sikre sig imod livstruende vilkår. Værdien af et liv i USA, målt med denne metode, svarer således til værdien af ni liv i Indien og hele 55 liv i Somalia. Det er åbenlyst, at en global klimapolitik, der skal være acceptabel for hele det internationale samfund, ikke kan sætte værdien af et menneskeliv i et af klodens rigeste lande til 55 gange værdien af et menneskeliv i et af de fattigste. Det ville legitimere politikker, som beskytter menneskeliv i de velstående lande på bekostning af langt større tab af menneskeliv i de fattigste lande.

Det er samfundsvigtigt, at økonomer er lydhøre

Vi afslutter denne replik til PBS med et citat fra den amerikanske økonom Dani Rodrik:

“ Fordi økonomer deler et sprog og en metode, er de tilbøjelige til at se bort fra eller fordømme ikke-økonomers synspunkter ... Kun medlemmer af professionen betragtes som legitime deltagere i økonomiske debatter – deraf det paradoks, at økonomi er meget følsom over for kritik indefra, men ekstremt ufølsom over for kritik udefra ” (oversat af forfatterne).

Citatet stammer fra Rodriks bog *Economics Rules*, s. 46.⁹ Bogens sigte er at hjælpe økonomistuderende med at supplere deres faglige viden med et eksternt perspektiv på deres fag: Det drejer sig om den rolle, økonomien og økonomer spiller i samfundet. Bogen sætter dem i stand til at forholde sig reflekteret til denne rolle og forbereder dem på den eksterne kritik, de kunne komme ud for. Nogle af de samfundsmæssige konsekvenser af økonomiske politikker kan være dramatiske, såsom når globaliseringen leder til udflytning af produktion fra de gamle industrilande. Det har haft arbejdsløshed og politisk ustabilitet i disse lande til følge, som det ses i USA og andetsteds. Disse politiske konsekvenser kan ikke forudses ud fra økonomisk teori alene, og det er samfundsvigtigt, at økonomer er lydhøre, når repræsentanter for sociologi, antropologi, politologi og andre discipliner advarer om dem. Økonomer må tage denne slags ekstern kritik alvorligt og ikke uden videre skubbe den til side som primitiv økonom-bashing. Dani Rodriks interessante bog åbner op for et sådant eksternt perspektiv, og den har, så vidt vi forstår, været anvendt på økonomistudiet på Københavns Universitet. Vi har med vores bog søgt at præsentere et lignende eksternt blik på nogle vigtige aspekter af den økonomiske videnskab og den økonomiske profession, med særligt henblik på danske forhold.

Noter

- 1 Finn Collin og David Budtz Pedersen (2024), *Har alting en pris?*, Samfundslitteratur, København.
- 2 Peter Birch Sørensen (2025), "Om økonomers magt i samfundet", *Økonomi & Politik*, 98(1): 121-34; Visning af: Om økonomers magt i samfundet.
- 3 "Fra en tidligere finansministers logbog fra Bermuda-trekanten mellem viden, magt og interesser", *Samfundsøkonomen*, 2021(2): 94-103.
- 4 Francis Fukuyama (1992), *The End of History and the Last Man*, The Free Press, New York.
- 5 Preben Melander (2008), *Det fortrængte offentlige lederskab: offentlig ledelse efter New Public Management*, Djøf Forlag, København.
- 6 Poul Erik Mouritzen, Niels Opstrup og Pernille Bak Pedersen (2018), *En fremmed kommer til byen: Ti år med den bibliometriske forskningsindikator*. Syddansk Universitetsforlag, Odense.
- 7 Nicholas Stern (2006), "The Economics of Climate Change: The Stern Review", offentliggjort af HM Treasury, UK i oktober 2006 og udgivet som bog i 2007 på Cambridge University Press.
- 8 Line Andersen og Otto Brøns-Petersen, CEPOS, "Hvad siger den videnskabelige litteratur om klimaøkonomi?", april 2025.
- 9 Rodrik, Dani (2015), *Economics Rules*, W. W. Norton & Company, New York & London.